

ARCHIVNÍ REŠERŠE V DIGITÁLNÍCH ČASECH

MGR. ROMANA ROŠOVÁ, PH.D.

Když vyšla v roce 2015 aktualizovaná metodika stavebněhistorického průzkumu, uváděl Pavel Zahradník v kapitole *Zdroje archivního průzkumu* jen velmi sporé odkazy na digitalizované dokumenty využitelné při zpracování archivní rešerše. Jednalo se zejména o edice středověkých listin (zpřístupněné např. na <https://sources.cms.flu.cas.cz>), také o mapové podklady (např. císařské otisky a indikační skici na <http://historickemapy.cuzk.cz>; mapy I. a II. vojenského mapování na <http://oldmaps.geolab.cz>), obecně vzato ale byla tehdy česká archivní digitalizace teprve v plenkách. Na rozdíl od zahraničí, kde již dobře fungovala například rozsáhlá databáze Monasterium (<http://www.monasterium.net>), do níž byla zapojena i řada českých institucí. U nás archivy (některé více, některé méně) alespoň ulehčovaly badatelům práci zpřístupněním inventářů, ať v podobě naskenovaných papírových verzí (např. Národní archiv na <http://badatelna.cz>) nebo verzí digitalizovaných, které umožňovaly i vyhledávání (zde byl nejdále Zemský archiv v Opavě na <https://digi.archives.cz>).

Za necelých deset let se situace zcela zásadně proměnila. Velkým impulsem bylo samozřejmě uzavření archivních badatelen a knihoven v pandemických letech 2020–2021, kdy byla najednou vědecká práce zásadním způsobem omezena, přičemž elektronický přístup k archiváliím byl jedinou záchranou. V té době se k archivům, příp. muzeím masově přidávaly i knihovny, které zpřístupnily nejen digitalizované knihy a časopisy, které již nepodléhaly autorskému zákonu, ale i publikace chráněné autorským právem (v databázi Díla nepřístupná na trhu <https://dnnt.cz/>), které bylo možné studovat za specifických podmínek. Dnes jsou základním rozcestníkem pro vyhledávání literatury portály Knihovny (<https://www.knihovny.cz/>) a Česká digitální knihovna (<https://ceskadigitalniknihovna.cz/>), které nejenže umožní vyhledat, v které knihovně se požadovaná kniha či časopis nachází, ale rovněž badatele přesměrují na existující elektronické verze.

Co se týče jednotlivých archivů, úroveň a kvalita aplikací, které digitalizované archiválie zpřístupňují badatelům, se velmi liší. Asi nejdále je u nás v tomto ohledu Zemský archiv v Opavě (a jemu podléhající státní okresní archivy), který od počátku patřil k průkopníkům digitalizace a je velmi dobrým příkladem, jak by měla vypadat uživatelsky přívětivá digitální „badatelna“. Na adrese <https://digi.archives.cz> je možné vyhledat nejen zpracované i nezpracované fondy a digitalizované pomůcky k nim, ale na základě klíčových slov je možné napříč fondy i archivy vyhledávat i jednotlivé inventární záznamy. Podobně je možné pracovat s tematickými skupinami (např. fotografiemi, listina-

mi, kronikami, mapami a plány, pozemkovými knihami, matrikami, sčítacími operáty, vedutami), v nichž se badatel dostane nejen k odkazu, kde je konkrétní dokument uložen, ale pokud existuje i jeho digitální kopie, může si ji ihned prohlédnout, v některých případech dokonce i uložit do svého počítače. Nyní má portál více než dva miliony záznamů a téměř 20 milionů digitalizovaných položek! V současné době Zemský archiv v Opavě ve spolupráci s Národním archivem a Státním oblastním archivem v Litoměřicích vyvíjí nový portál s názvem Digitální badatelna, který reaguje na poslední změny v metodice pořádání archiválií. Zkušební provoz byl již zahájen na adrese <https://digi2.archives.cz>.

Je nesporné, že digitalizace pramenů (a samozřejmě i literatury) obrovským způsobem ulehčuje práci na archivních rešerších. Oproti bádání před patnácti, dvaceti lety, kdy historik vyrážel vyzbrojen tužkou, příp. fotoaparátem, a strávil značnou část své pracovní doby objížděním institucí často po celé republice, teď mnohdy nemusí vstát od svého psacího stolu, resp. počítače, a má k dispozici obrovské množství různorodých pramenů (archiválií, map, plánů, fotografií) po celém světě. Dostane se k dokumentům, které by ho ani nenapadlo hledat, příp. k dokumentům na opačném konci Evropy, k nimž by se (zejména z finančních, ale i časových důvodů) nikdy nedostal. A dostane se k nim teď, hned, okamžitě. Na druhou stranu je množství možností bezbřehé a v celé šíři neuchopitelné a badatel se může „utopit“ v hledání dalších a dalších odkazů a překlíkávání na další a další portály a ve výsledku mu tato činnost spolkne mnohem více času, než rešerše v době předdigitální. Také je čím dál pohodlnější a říká si: „Jak to, že toto ještě nemají v elektronické podobě?“. I já si to říkám často, přestože ještě stále pocívu nostalgický stesk po zšeřelých badatelnách, prachu a vůni archiválií i přátelských debatách s archiváři. Je štěstí, že v současnosti zdaleka není vše zdigitalizované!

Romana Rozprá